

LA RENAXENSA,

PERIODICH DE LITERATURA, CIENCIAS Y ARTS

SURT LOS DIAS 1 Y 15 DE CADA MES.

Preus de Subscripció.	Redacció y Administració	Reclams.
Tres mesos. 6 Rals.		Los subscribers, per ratlla. . 1½ Ral.
Al estranger, tres mesos. . . 9 »		Los no subscribers, per id. . 1 »
Ultramar, tres mesos. . . . 12 »	Carrer de Ripoll, n.º 22, segon pis.	Passant de 10 ratllas á preus convencionals.
Un número sol. 1 »		

SUMARI.

Los Reys de Aragón y la Séu de Girona: per *Fidel Fila*. — Estudios históricos: per *Francisco de P. Franquesa*. — A la Creu (Poesia): per *Angel Guimerà*. — Las armas dels escuts de Catalunya y Barcelona consideradas en antigas monedas: per *J. R. y F.*. (Poesia): per *Francisco Cuadras*. — Guillem Berenguer comte de Ausona: per *Maria de Bell-lloch*. — Historietas Morals: per *Joaquim Riera y Bertran*. — Novas. — Reclam.

LOS REYS DE ARAGÓ Y LA SÉU DE GIRONA

DESDE L' ANY 1462 FINS AL 1482.

XII.

Juan duch de Calabria y de Lorena, fill de Reyner d' Anjou posa siti á Girona al 21 de Maig de 1467 y la segar, dallar y devastar tots los blats de la encontrada, que estavan en flor. — Disposicions presas per lo Cabildo als 29 de Maig.

1) Fol. 22 a.

Die veneris XXVIII maji Anno Domini MCCCCLVII, honorabile capitulum con(voca)t(um) (1), — attenta obsidione novissima facta per ducem jo(hann)em (2), dominum provincie (3), quem barchinonenses vocant primogenitum, qui civitatem obsedit XXI ejusdem mensis, et blada fere omnia siccari fecit, sive dallari aut devastari in flore, — providit quod officia confirmarentur, seu renovarentur, paucis exceptis; tum quia defecit numerus residentium, tum etiam quia vix aliquid fieri poterit per officiales capituli, quia omnes prepositure sunt in manibus rebellium. Fuit ergo sic de officiis provisum.

2) Fol. 22 b.

Officia.

Ferialerii: Andreas domenec et p(etrus) miralles.

Capellanerii: Andreas domenec et anthonius laurentii.

Caperii: Dalmacius de sancto dionisio et vincentius cots.

Protectores Anniversariorum presbiteralium.

Pro capitulo: Andreas alfonsello et petrus miralles.

Pro beneficiis: petrus martini et petrus serra.

(1) Aquesta paraula falta en la publicació de la primera pessa del Acte feta per lo *Viaje literario*. XII, 270.

(2) Jone en lo *Viaje lit.*

(3) Provença.

Procuratores elemosine vestiarii: vincentius cots et petrus miralles.

Auditores compotorum: Andreas alfonsello et anthonius laurentii.

Recognitores hospicioorum: dalmacius de sancto dionisio et anthonius laurentii.

Operarii operis sedis: Dalmacius de sancto dionisio et f(ranciscus) salvatoris.

Al marge de la primera pessa del Acte'escrigué lo Dr Alfonsello:

« IIII.^{ta} obsidio ducis jonis. »

Sobre aquest *quart* siti posat á Girona durant la guerra civil y primer dels que posá lo duch de Calabria parlan los *Acords* del Ajuntament, cita's per Blanch é Illa en la *Crónica* sobredita. Del siti del 7 de Juliol de 1467 fa menció lo *Dietari* del mateix any que s' guarda en lo arxiu de la Corona de Aragón.

XIII.

Als 12 de Octubre de 1467 lo bisbe Margarit ix cavalcant al encontre del rey D. Jnan. — Fol. 23 b.

Terciadecima octobris anno domini M.CCCCLXVII, R(everendissim)us dominus Jo(hannes) episcopus accepit quod per mortem ven(erabilis) jacobí oliverii quondam presbiteri de capitulo, qui obiit barchinone de mense septembris, vacabat locus presbiteralis, quem obtinebat in presenti ecclesia ad collationem suam pertinens; seu hoc accepit XII ejusdem mensis cum jam equitasset ad visitandam regiam majestatem, et ordinavit quod de dicto loco provideretur p(etro) vinyles familiari suo.

XIV.

Primera vegada en que es rebut COM A REY D. Juan II en Girona. — Jura los privilegis de la Séu en presencia de sos tres fills Fernando, Alfons y Pere. — Asisteix á la missa major del dia de San Narcis. (1) — Fol. 24 a, b.

XXVII octobris ejusdem anni M.CCCCLXVII Serenissimus d(ominus) Johannes aragonum Rex intravit civitatem gerunde cum suo exercitu, quia frigus erat et non poterat esse commode in campo. Et quia nox erat et tempus pluviosum, fuit porrogatum juramentum presitari solitum in novo ingressu: quia licet alias dictus

(1) Villanueva XII, 270, 271, copia un fragment de aquest acte.

Rex intrasset dictam civitatem, non tamen intraverat *et Rex* (1).

Ideo, XXVIII *octobris* die s(anctorum) apostolorum symonis et jude, constitutus dictus S(erenissimus) et catholicus Rex et in adversis patientissimus et benignus in camera paramentorum inferiori episcopalis palatii, in presencia illustrissimorum ferdinandi primogeniti, p(etri) archiepiscopi Sesaraugustani et ildefonsi magistri de calatrava filiorum suorum, et in presencia R(everendissimi) mi jo(hannis) episcopi gerundensis cancellarii (2) et jacobí taranau regentis cancellarium, et in presencia bernardi michaelis tarradas et sociorum eorum sex juratorum gerunde, et aliorum nobilium et magnatorum in multitudine copiosa, — in posse secretarii, audientibus et adhibitis nicholao roca nothario cive gerunde, et andrea vitalis scriptore curie Officialatus, qui manu sua scripsit concordatum juramentum inter R(everendissimum) episcopum cancellarium et regentem memoratos, et nos dalmacium de sancto dionisio de silva et andream alfonsello bisuldun(i) archilevitas et canonicos ecclesie pro honorabili capitulo, — juravit privilegia et libertates ecclesie super quodam missali, in quo erat crux quedam deaurata cum ligno venerande crucis, tactis per ipsum sacrosanctis evangelis et adorata veneranda cruce, Reverenter et humiliter in solio Regio constitutus. Et cum juraret, seu tangeret sacrosanta evangelia, genua flexit, et flexis genibus crucem adoravit, dicendo: *sic me deus adjuvet in tribulationibus meis; et hec sancta crux sit presidium meum.*

Tenor vero juramenti sequitur in hec verba:

Nos Johannes, dei gratia Rex aragonum, navarre, cecilie, valencie, sardinie et corcisse, comes barchinone, etc., juramus domino deo et beate virgini gloriose quod privilegia et libertates ecclesie per nos et nostros successores et officiales observabimus generaliter; necnon etiam servabimus privilegia, immunitates et libertates per predecessores nostros, et maxime per S(erenissimum) alfonsum fratrem nostrum Regem divi recordii concessa et concessas huic sancte Sedi gerundensi et tibi venerabili in christo patri Johanni episcopo gerundensi et successoribus tuis. Sic nos deus adjuvet per hec sancta quatuor evangelia a nobis corporaliter tacta, et crucem domini nostri Jesu christi, cujus auxilio prevalere possimus contra inimicos et subditos aberrantes et deviantes a suo capite et rege jurato, a quo non licuit recedere propria auctoritate (3).

Die vero XXVIII, die s(cilicet) sancti narcissi, almi protectoris et alterius ex patronis hujus tribulate civitatis, idem S(erenissimus) Rex cum filiis suis supradictis et aliis de exercitu suo audivit Reverenter missam majorem (4), quam solempniter celebravit R(everendissimus) episcopus gerundensis.

(1) En Girona s' trojava D. Juan als 15 de Jansr de 1458, firmant un acte importantíssim sobre la liberació dels pagesos, lo qual ha publicat PALUZIE, *Hist. de Olot* apend. 24, si bé ab data equivocada del 20 de Janer. Cf. en lo arxiu de la Corona de Aragó, *Registro moderno* 3314. f. 88, 120-122, 132.

(2) De la Universitat de Lleyda. Cf. Villanueva XIV, 49.

(3) Aquí termina la plana, y s' afegeix aquest autógrafo: «Sic est verum ut superius continetur.—Andreas Vitalis.»

(4) En la Col·legiata de San Feliu, ahont en aquell dia officiaban plégats los dos Cabildos. Quatre anys antes, lo rey D. Juan atorgat havia lo privilegi de las grans Aras de San Narcis.

XV.

Séptim siti de Girona verificat en lo mes de Maig de 1469 Fol. 72 b.

Penultima (1) maii, Annod(omni) M.CCCCLXIX, quia civitas ista erat obcessa per ducem calabrie et valde exhausta victualibus, ita quod omnes quasi desperant, quia impossibile quasi est auxilio humano evadere obidionem presentem que *septima est in ordine*; ideo honorabile capitulum, quia non potuit amplius differre electionem officiorum taliter qualiter fieri poterit quia pauci sut canonici, processit ad electionem officiorum.

Officia anni M.CCCCLXVIII.

Ferialerii: Andreas domeneec canonicus, johannes campas presbiter de capitulo.

Capella(nerii): petrus ferrarii et p(etrus) vinyoles.

Caperii: vincentius cots, gaspar pug.

Proectores anniversariorum: Andreas alfonsello, anthonius Laurentii.

Procuratores elemosine vestiarii: vincentius cots, petrus ferrarii thesaurarius.

Auditores camporum: Andreas alfonsello, anthonius laurentii.

Recognitores hospiciorum: Johannes campas et gaspar pug.

Operarii Sedis: dalmacius de sancto dionisio et anthonius laurentii.

XVI.

Capitulació de Girona.—La ciutat s' entrega al rey de Fransa representat per lo comte de Dunois.—Recepció que se li feu.—Lo rey de Fransa traspasa son domini de la ciutat á Reyner de Anjou representat por son primogenit, lo duch de Calabria.—Recepció de aquest en lo mateix dia del Còrpus (1 de Juny 1469) y claus de la ciutat á ell entregadas per lo comte de Dunois en la GALILEA, ó atri principal de la Séu.—Jurament de las llibertats de la Séu y de la ciutat, delas Constitucions de Catalunya y USATGES de Barcelona.—Fóleo 73 a.

Die corporis domini nostri Jesu christi, prima Junii ejusdem anni, illustrissimus d(ominus) Johannes, dei gratia dux calabrie et primogenitus regnorum Aragonie et utriusque Ciecilie (2) ac princeps civilatis gerunde (3),—de communi consensu concilii dominorum prelatorum, militum et juratorum (4) et aliorum civium, propter penuriam victualium et quia pauci erant bellatores et milites ex parte civitatis, que nullo modo poterat evadere potenciam suam, que maxima erat, nec erat spes auxilii humani, cum jam fame perirent plures ex habitatoribus civitatis,—fuit honorabiliter et concorditer admissus.

Voluit tamen nobilis capitaneus Serenissimi R(egis) Francie, de donoy, quod primo deveniret civitas ista ad manus dicti S(erenissimi) Regis Francie; et sic fuit eadem die facta duplex receptio solito more cum capis et aliis solitis ornamentis.

Quo primo recepto, s(cilicet) S(erenissimo) Rege francie per suum generalem capitaneum,—idem nobiliscapitaneus generalis S(erenissimi) Regis francie ordinavit quod illustrissimus dux, primogenitus supradic-

(1) «Ultima» segons Villanueva, XII, 271, qui copia la primer tros de l' Acte.

(2) Nápolis y Sicilia. Conegudas son las pretensions de Reyner de Anjou, qui en fet de rey in partibus se pot citar per modelo.

(3) Títol inherent al hereter de la corona d' Aragó desde el 19 de Fevrier de 1416.

(4) Los tres Estaments,

tus, reciperetur. Et sic fuit receptus subtus *galileam* propter pluviam. Quo recepto, dictus nobilis capitaneus de donoy tradidit eidem illustrissimo primogenito *claves civitatis*, et mandavit sibi (1) obediri tamquam primogenito; quia decuit propter honorem regium quod primo devenerit ad manus regias (2), et postea transferretur ad manus et posse dicti illustrissimi primogeniti. Quo facto, plures ex militibus (3) et juratis civitatis fecerunt sibi obedientiam, et etiam singulares de capitulo nomine capituli, et quidam prelati. Quo facto, seu ante juramentum fidelitatis, dictus illustrissimus primogenitus prestitit solitum juramentum de observandis libertatibus ecclesie (4) et civitatis, ac etiam constitutionibus cathalonie et usaticis barchinonensibus, largo modo in posse sui secretarii; de quo etiam discretus nicholaus roca notarius gerundensis, regatus, fecit instrumentum.

XVII.

Lo bisbe Margarit es tret de son palau per no voler prestar lo jurament de fidelitat al nou règimen. Col·lació de una prebenda en lo convent dels frares menors, ó de San Francesch. —Fol. 73 b.

XX Junii anni supradicti M.CCCCLXIX, quia per mortem ven(erabilis) p(etri) exarrat quondam, presbiteri de capitulo, vacavit locus presbiteralis quem obtinebat in dicta ecclesia, cujus predecessor fuit ven(erabilis) comes; ideo hon(orabilis) dalmacius de sancto dionisio archidiaconus de silva, ad quem pertinet collatio, dictum locum contulit ven(erabili) michaeli alrra. Et eadem die fuit convocatum capitulum apud sanctum franciscum, sive apud fratres minores ex eo quia dictus R(everendissimus) episcopus hucusque distulit prestare juramentum fidelitatis illustrissimo d(omino) nostro primogenito; et i(de)o, durante termino deliberationis fuit sibi dictum quod non pot(erat) morari in suo palacio. Capitulum vero, considerata necessitate temporis, premissa protestatione et admissa in presencia notaril et testium infrascriptorum quod non possit trahi ad consequentiam, libenter comparuit; in quo fuerunt andreas alfonsello archidiaconus bisuldunensis, dalmacius de sancto dionisio Silvensis, andreas domenec canonici; Anthonius laurentii, vicentius cots, p(etrus) ferrarii sala (5) thesaurarius, johannes campá, petrus vinyoles, et gaspar pug presbiteri de capitulo. Quibus sic congregatis, fuit supplicatum pro parte dicti michaelis quatinus dignarentur ipsum admittere et possessionem prebende sibi tradere, ut est moris. R(everendissimus) igitur episcopus et honorabile capitulum, admissa supplicatione facta debita deliberatione, obtulerunt se paratos; et sic fuerunt electi commissarii ad dandam sibi possessionem. Qua obtenta, dedit fidejussores pro fabrica et capatque servicio discretos f(ranciscum) miralles, franciscum torrent et antho(nium) ferran presbiteros beneficiatos in ecclesia sedis, ac ven(erabilem) Johannem fuuxam, qui se obtulit succentorem sive precentorem medium: ut constat instrumento recepto per discretum p(etrum) baguda notarium publicum, presentibus testibus magnificis et egregiis dominis gaspare vilana regio vicecan-

sellario et jacobo taranau legum professoribus, et aliis pluribus in multitudine copiosa.

XVIII.

Reparació del castell de la vall de Aro (1) cremat y destruhit per los pagesos de remensa.—Provisió del duch de Calabria pera fer restituir al Cabildo la possessió del castell de Lloret.—Aquest Acte es del 15 Juliol de 1469.—Fol. 75 a.

1) Eodem die fuerunt sibi (2) concessa arreragia dicte prepositure ad opus reparationis castri de aredo; quia reparatio non posset haberi de bonis predecessoris, quia fuit combustum et dirrutum per armigeros forenses, de quibus nulla poterit haberi ratio. Et ita ipse, ea acceptans, juravit omnia convertere ad reparationem dicti castri et dare bonum compotum; affirmando sub fide sua quod jam exposuit ultra XXX libras de suo proprio solvere et minime computare inter reparationem fiendam de arreragiis; sed ad partem et ultra duas cameras quas rehedificavit vult omnia arreragia convertere ad utilitatem reparationis dicti castri. Et intellexit capitulum concedere arreragia que debentur a rusticis, ut sic in jornalibus possit illa habere. Sic exposuit.

2) Eodem die in presencia predictorum et jacobí serda substituti notaril i(n)ter not(arios) gerunde, dictum hon(orabile) capitulum presentavit discreto Johanni de dons provisionem illustrissimi primogeniti tamquam capitaneo de loreto ad finem ut in vim dicte provisionis restitueret eidem hon(orabili) capitulo cast(rum) de loreto. Qui petiit copiam, quam jam de mane habuerat, ut sic potuisset deliberare. Qui, habito acordio cum peritis, dictum castrum restituit dicto hon(orabili) capitulo, tenentis propter tempus belli preposituram de loreto ad manus suas (3); de qua restitutione fuit factum instrumentum per dictum notarium p(etrum) baguda.

FIDEL FITA.

ESTUDIS HISTORICS.

En món bon zel y millor desitj de fer coneixer als abonats a LA RENAXENSA tot quant a nostra benvolguda terra y a sa historia te referencia, pláume tramètrer a eixa redacció, per si s'estima bé publicarho, copia de un document de conegut interès local, y qu'empolsat en mon arxiu guardava, permetentme continuar, de ma propia cullita, algunas anotacions, de las que podrán vostés ferne l'us que ben vist los hi sia. Lo trasdit document, en forma ó plech de carta, va dirigit: «Als Honrrats y bons basalls batlle y consols de la Vila de Llagostera etc.» y sens mudar res de la propia ortografia, diu com segueix:

«Honrrats y bons basalls.—Per nova sarta tincabis com lo camp de Fransa esta molt serca de Perpinya pera benir contra déll son ocasions estas que nos poden escusar jo pens posarme dintre de perpinyá juntament ab lo birrey confiat de que bosaltres sereu tant bons basalls que en tal ocasio nom dexereu jous pregue fasau ajuntar ab la major brevedad la baronia

(1) Al duch de Calabria.

(2) Fins aquí la copia treta en lo *Viaje literario*, XII, 272.

(3) Nobles.

(4) Al peu de la página y corresponent a eix lloch s'heu la rubrica següent: «et in forma de qua supra in XXIII carta, que quidem forma fuit ad unguem servata super crucem domini»

(5) Pere Ferrer sa Sala ó de Sala, deixá escrit de sa propia ma en nostre llibre, fol. 107 b. seqq. un molt preuable inventari de la tresoreria de la Sen.

(1) Distrit de La Bisbal, prop del mar entre Palamós y San Feliu de Guixols.

(2) Lo canonge Pere Tarrades, prebost de Aro.

(3) Fa poch que se han destruit los restos de aquest històric castell. No n's queixem de la barbarie dels de remensa qui cremaren lo de la vall de Aro. La historia de la Humanitat es una tela de Penélope.

y fer venir tota la gent y millor ques puga y acudiran ab lo Sr. Don Miquel de Cruilles y seguiran en tot y per tot son horde que jo ab altres basalls meus aguardaré al Sr. Don Miquel y a la gent en Figueres y confiat en asso nos aura falta y fareu com á bons basalls y be teniu acostumat pus son estas jornades nos poder escusar no dic mes cristo ab tots de Palau savadera als 21 de Agost de 1597.—Per lo quens combindra prest.—Don Francisco de Lanuça y de Monbuy.»

Lo copiat document està escrit de ma propia del qui 'l firma, y vá endressat no sols als vehins de la Vila y Castell de Llagostera, si que també als de Caldas de Malavella y pobles de Franciach y Santa Seculina, per esser los que formavan la entesa Baronia, é indircarho verament lo etc. que conté sa direcció. Pochs coneixements se necessitan de nostra catalana historia pera compendrer qu'aquest document ó proclama, com ara diriam, se refereix al temps del regnat de Felip II de Castella, quant los francesos intetaren provar fortuna sobre la vila de Perpinyá y altres pobles del Rosselló. Es sabut també que desde l'any 1592 entraren en aquells territoris algunas partidas enemigas, ab lo empenyo de fortificarse y defensarse en aquellas esteses encontradas, tan cobdiciadas per los nostres vehins, com defensadas y per nosaltres benivolgudas.

Nostre dilligent historiador Feliu de la Peña, en sos anals (1), així com lo cronista Bosch, en sa curiosa obra *Titols de honor, etc.*, (2) y mes endevant lo nostre compatrici Balaguer, en sa moderna *Historia de Catalunya* (3), nos parlan, ab algun deteniment, dels fets á que's contrau lo transcrit document, ab quals fets están conformes també Henry y altres escriptors francesos, sens que cap d'ells fassa menció del noble Don Francisco de Lanuça que una part tan principal degué pendrer en aquella empresa, no obstant de que 'n Feliu de la Peña publica una llista dels cavallers que á ella assistiren, sens descuydar á Don Miquel de Cruilles y á Don Pere de Lanuça, no trobantse rastre del que firma l'anterior document, de qual autenticitat no tinch lo menor dupte.

Ja, donchs, que tals fets nos fa aquest recordar, encara que no sia mes que per la curiositat dels aficionats á las cosas de la terra, no puch resistir la tentació de fer un breu resúmen històrich de las lluytas que tingueren lloch en lo Rosselló, á fins del setgle XVI; á las darrerias del regnat de Felip II de Castella.

Ja en 1592, lo dia 22 d'Octubre, acampá, en lo lloch de Vinçá, una host de més de 500 homens que se suposá serian Hugonots, y foren rebutats per la gent vehina d'aquell poble, posantlos en complet dispersament. Al poch temps, dins lo mateix any, provaren novament fortuna alguns Gascons, apoderantse del castell d'Estagell, hont se fortificaren ab gran empenyo de defensarse, quant, aixecantse los montanyesos d'Urgell y de Pallás, al toch de sometent,

y á las órdes del bran Alamany de Tragó, donáren bon compte dels que tan atrevida empresa acometeren, obligantlos á abandonar aquella terra, després d'haverlos llensat d'aquella vila y castell.

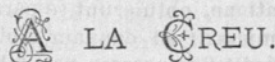
A fins lo any 1597, durant lo viregnat del Duch de Jeria, de res fan menció nostras crónicas; pero en dita época organisá la Fransa un exércit numerós, al objecte d'entrar al Rosselló; y es fama que, al tenir noticias lo Rey Felip II, que's trobava malalt en son palau de Madrit, de la nova invasió que amennassava á Perpinyá y á Catalunya, preguntá:—«Saben aixó 'ls catalans?» y com se li contestás que ho sabian y se preparavan, respongué: «Pus deixaume descansar.»—Y se girá del altre costat.

Renyida degué esser, no obstant, la campanya: 15000 francesos, y ab estos 1500 cavalls entraren per Leocata á las órdes de Anfós Hornano Corso, y lo dia de San Magí, 19 del mes d'Agost, comensaren las operacions contra Perpinyá, y com fos atacada la plassa per la porta d'Eina, molt ans de punta de dia, y comensás luego á clarejar per sort d'aquells vehins, que pogueren, á la llum del sol, evitar la sorpresa y obligar la retirada del enemich ab pérduas considerables, de aquí que s'atribuí á un miracle de San Magí semblant maravella. Expulsats los francesos d'aquell y altres punts del Rosselló, com encara contassen ab grans forsas pera sostenir la lluyta, s'aixecaren las comarcas totas de Catalunya; numerosos tersos aprontaren las vilas y las ciutats; pera tots entregá Barcelona armas y municions; lo mateix virey en persona se posá al devant del improvisat exércit; y los nobles y cavallers, que no governavan plassa forta, seguiren la host que, á tota pressa, acudí á la defensa de Perpinyá. Arriat nostre exércit al Rosselló, hagué de sufrir l'enemich algunas derrotas, després de las quals li fou precis retirarse á Fransa, abandonant semblant empresa per altra ocasió.

A tals fets y á tal época se refereix la curiosa proclama de Don Francisco de Lanuça y de Monbuy, que servo original en mon poder.

Girona, 1872.

FRANCISCO DE P. FRANQUESA.

LA CREU.

Salve, trono gl'rios, radiant empresa
De llibertat y amor,
Empírech monument de l'astruguesa,
Llassada de tendresa
Entre la humanitat y 'l Creador.

En tu jo veig la célica hermosura,
La pau, la caritat.
A ta sombra la mort es la ventura,
Per tu la criatura
Compren dintre son cor la eternitat.

A ton entorn s'elevan, se subliman
Del Sinaf las lleys,
Baix ton esguart las ánimas s'estiman,
Per tu 'ls grillons s'apriman
Y de pobles esclaus fas pobles reys.

(1) Lib. XIX. cap. XII.

(2) Pág. 62.

(3) Lib. IX. caps. XVII y XVIII.

¡ Qu' hermosa te presentas en la vida!
Lo front á Deu alsat,
En lo sí de la terra empedrehida
La planta recullida
Y ab los brassos cubrint la humanitat.

Mes ay! encar ressona la tempesta;
Al lluny s'ou lo mormull
Dels fraticidas celebrant sa festa,
Encara alsa la testa
La descarnada sombra del orgull.

Hi ha tirans que sas miserias gosan
En prepotents palaus,
Y 'ls indigents sobre del llot reposan,
Y 'ls vils sas ileys imposan
Tot reblant las cadenas dels esclaus.

Y la guerra vestex fort armadura,
Y lluytan los germans,
Y un mar de sang reflecta ta hermosura,
Y ve la turba impura
A implorar ton amor rojas las mans!

¡ Oh ezeccrassió! ¡ Miseria de la vida!
¡ Jamay l'orgull potent
Ajupirá la testa ensoperbida!
¡ La terra empenedida
No elevará los ulls al firmament!...

Símbol de amor, perdona mon desvari,
En ton poder jo crech;
No debadas Jesús en lo Calvari
Pe 'l poble sanguinari
Llensá en tos brassos lo darrer gemech.

Vindrà 'l temps en qu' apleguin sas banderas
Los déspotas y esclaus,
Deposin á tos peus las armas feras,
S' esborrin las fronteras
Y ab lassadas de amor signin las paus.

Y senti 'l mon glatir sobre sa escoria
La gracia divina,
Y 'ls ángels en lo cel cantin victoria,
Y sigan de ta gloria
Los cors units magnífich pedestal.

ANGEL GUIMERÁ.

LAS ARMAS DELS ESCUTS DE CATALUNYA

Y BARCELONA,

CONSIDERADAS EN ANTIGAS MONEDAS.

Temps atrás, portats per una curiositat patriótica y de aficionados á las antigallas, desitjarem fixarnos la época en que comengaren nostra nacionalitat *provincial*, nostra *matria* (1) y nostra ciutat á usar las armas dels escuts que tenen fa algunas centurias. Con sultarem la excellent *Barcelona antigua y moderna* d' En Pi y Arimon y la obra d' En Bruniquer que publicá per folletí LA RENAXENSA, únichs llibres que tinguerem á ma. Las láminas de lo primer y una indicació de lo segon, nos feren créuer que las obras de numismática espanyola ó solsament catalana podrian donarnos major illum. Un apreciat amich molt intel·ligent en numismática, á qui consultarem sobre las referidas obras, nos facilitá lo tomo de las láminas ó álbum de la magnífica obra de M. Aloís Heiss, publicada fa pochs anys á Madrid, titulada *Descripcion*

general de las monedas hispano-cristianas desde la invasion de los árabes.

L' exámen de ditas láminas nos ha donat las indicacions següens sobre lo assumpto per ahont comengaren nostras preguntas y sobre assumptos iguals referents á altres antichs Estats de Espanya y á varias poblacions de Catalunya. Creem útil oferirlas á la publicitat, no perquè puguen dir la mes petita cosa de nou, sino per donar peu á correccions, rectificaciones y esplicacions mes complertas de personas eruditas en historia y arqueología.

Perdonen nostre atreviment en posar lo peu en son terreno los numismátichs y demás arqueólechs de nostra patria. La pobresa de nostres coneixements en eixos rams y en historia nos faria indignes de tal perdó, si no li fessen contrapes la bondat de nostras intencions y lo prech quels fem de que algun ó alguns de ells, tants y tant instruits com son, se servescan rectificar, corretjir y ampliar, per major ilustració del assumpto y profit del llejidor, nostras lleujeras observacions.

Armas de CATALUNYA.—L' origen de las BARRAS de Catalunya sol atribuirse als antichs comtes de Barcelona. Lo cronista doctor Gerónim Pujades, defentsantlo, diu que en temps del comte Borrell se usavan eixas armas. Pero en las monedas que de aquells prínceps nos quedan nos'hi trovan las barras. Suposant ab En Pi y Arimon que la moneda CI VI RE :X: BARCINO que Heiss atribueix al fill d' En Ramon Berenguer IV de Barcelona y Petronilla d' Aragó, pertenesqués á un Wifredo, llegint CIVFRE, dita moneda no porta las barras. Tampoch la de lletra árabe RAIMVNDVS COMES que Heiss atribueix á En Berenguer Ramon I (1018-35.) Tampoch la BE REN GAR IVS BA RK IN O que Heiss atribueix (ab dupte) á En Ramon Berenguer IV (1131-62). Tampoch en moneda alguna de las anteriors al rey En Jaume I lo *Conquistador* (1213-76).

En dos de aquest príncep se veuen en lo anvers una creu de braços iguals ab la inscripció IACOB, REX. y en lo revers un escut ab dos ó tres barras verticals y la inscripció BARCINO. L' escut ab las quatre barras apareix en dos monedas del mateix rey (que publicá En Pi y Arimon, aixís com las altres duas se troban en la obra de M. Heiss.) En l' una la creu del anvers porta quatre punts, en l' altra no; las duas ab la inscripció IACOBREX y ab l' escut de las quatre barras y la inscripció BARCINO.

Apareixen las barras en número de quatre en las monedas de Sicilia d' En Pere lo *dels francesos* ó lo *Gran*, II de Cathalunya, III d' Aragó, y de sa muller Constança (1282-85) y continuan en las de tots los reys de Sicilia de la casa aragonesa. En las monedas de Cerdunya d' En Jaume II (1297-1327) apareixen las barras catalanas, continuant fins al Emperador Cárlos I y V inclusive y tornant á apareixer en las de Felip V. De 1344 á 1387 apareixen las barras, posadas en un petit escut, en las monedas de Mallorca pertanyents á En Pere III de Catalunya, IV d' Aragó, I de Mallorca, anomenat lo *Ceremoniós*, ja sia al costat del busto ó al començament y al fi de la inscripció *Petrus Dei gratia rex*, ja dalt de la creu llarga ó llatina. En las d' En Martí eixos escudets van po-

(1) ...la Franga, ma patria... la Bretanya, ma *matria*, á parlar en grech.

(CHATEAUBRIAND.—Memorias póstumas.)

sats als quatre angles de la creu, y lo mateix en las d' En Anfos ó Alfonso V d' Aragó. De 1347 á 1408 apareixen las barras en las monedas d' Urjell ab lo comte En Pere d' Aragó ab los títols de comte en unas y de viscomte en altres.

En lo regnat d' En Martí (1395-1410) las barras apareixen en las monedas de Gerona, Valencia y Aragó. En las geroninas de dit rey y d' En Joan II son dos las barras, en altres del dit Joan son tres unidas, á mitj lloch, per una banda posada de través. En las valencianes d' En Martí y molts altres fins á Carlos III d' Austria son duas las barras, quatre en algunas d' En Ferrand lo *Católich*, tres en algunas de l' any 1619 endavant. En las aragonesas son duas ó tres las barras en petits escuts posats al costat de la imatge de San Joan Baptista que portan las d' En Martí y en Fernand I y molts d' En Anfos V. En las d' En Joan II apareixen en un gran escut que ocupa tot lo centro del revers, en número de cinch ó mes; pero en las d' En Pere de Portugal y Renato d' Anjou son en número de quatre, ocupant també tot lo revers l' escut d' ellas com en las de Barcelona d' En Jaume I, Fernand II y altres mes modernes. En molts monedas aragonesas de Joana y Carlos (1516-55) las barras son ja quatre, ja mes, y lo escut d' ellas ocupa l' anvers de algunas de Felip III (1598-1621) y en lo revers van l' escut de la creu ab los quatre caps de moro, ó una creu de braços iguals demunt d' un pi.

Las barras (dos) apareixen en las monedas de Ibiça en temps d' En Anfos V y tornan á apareixerhi (cuatre) en lo de Carlos II (1665-1700).

En las monedas de Barcelona, desde En Jaume I fins á En Ferrand II no hi apareixen las barras. En temps d' est últim (1479-1516) se troban monedas que en l' anvers portan una B al mitj de un cercol de punts, en torn se llejeix BARKINONA y en lo revers un escut ab las quatre barras sens cap inscripció ni lletra. Altras portan en l' anvers lo busto coronat del rey ab l' inscripció *Ferdinandus dei gratia rex*, y en lo revers eixas CASTELL. ARA. CO: B ab l' escut de las quatre barras timbrat ab corona. En molts monedas barcelonesas de Joana y Carlos continua l' escut de las quatre barras que torna á apareixer en algunas de l' any 1618.

En las de Rosselló apareixen en temps de Joana y Carlos y de Felip II de Castella.

Segons lo caràcter de las lletres F. y A. úniques que presentan las úniques monedas d' Ampurias que portan l' escut de las quatre barras (en una cara; un castell, de Castelló d' Ampurias, á l' altra) son del segle XVI ditas monedas.

En las de Granollers las barras apareixen en temps de Felip III, començaments del segle XVII.

Lo moviment de Catalunya en 1640 per defensar sa llibertat y autonomia fen acunyar monedas en molts poblacions del Principat y apareix l' escut de las barras en las monedas de casi totes ellas. En las de Agramunt, Argentona, Balaguer, Banyolas, Barcelona, Berga, Besalú, La Bisbal, Caldes de Montbuy, Cervera, Figueras, Gerona, Granollers, Igualada, Manresa, Mataró, Olot, Puigcerdà, Solsona, Tagamanent, Tarrasa, Tàrraga, Vich y Vilafranca, desde 1640 á 42 apareix l' escut de las barras ja ab los noms

de Felip IV de Castella y de Lluís XIII de França, ja ab l' inscripció *Principat. Cathalon*, exceptuant las de Puigcerdà que portan *Provincia Cataloni*. Las rossellonesas de aquella temporada portan l' escut de las quatre barras en lo anvers ab *villa perpiniani* (en lo revers la imatge de San Joan Baptista ab *inter natos mulierum*.)

Aquest es l' ordre cronològich ab que apareixen las barras de Catalunya en las monedas de M. de Heiss y En Pí Arimon: Barcelona, Sicilia, Cerdanya, Mallorca, Urgell, Aragó, Gerona, Valencia, Ibiça, Rosselló, Ampurias, Granollers y poblacions de Catalunya que encunyaren moneda en 1640, 41 y 42.

Apar que si los primitius comtes haguessen usat l' escut de las barras, haguera figurat en sas monedas, y no hi apareix. Altre reflexió nos fa allunyar la idea de que tinguessen las barras per armas del escut. En los regnes de Lleó y Castella, ab tot y els noms de *Leo*, *Leon*, *Leonis* y *Castella* ab que se 'ls titulava en las monedas mes antigas que son del segle XI (1), lo lleó no apareix en eilas fins al temps d' En Anfos VII l' *Emperador* (1126-57) y lo castell fins al regnat d' En Anfos VIII lo de las *Navas* (1158-1214.) Donchs si eixas armas que cauhen dels mateixos noms dels regnes tardaren tant á usarse, es natural que tardessen tant ó mes las barras que no cauhen, com lo lleó y lo castell, del nom mateix del Estat.

Nostra curiositat no 's deturava al temps passat, á la historia; sino que tractava del temps á venir, desi las barras podrian continuar essent lo sagell ó armas de Catalunya en cas de cambiarse lo sistema y la forma de govern en la Península y en lo Principat, ó be si en tal cas, la Catalunya restaurada segons un ideal polítich mes avançat, tindria d' adoptar altre sagell y altres armas com feren alguns cantons suïssos al surtir de sota lo jou y pujar de la situació de provincies subjectes y centralisadas á la situació d' Estats confederats.

Algunas reflexions y alguns fets dels temps antics nos donaren la convicció de que lo Principat, fos lo que fos lo sistema de govern; fos la que fos la situació política, no deu renunciar á las barras ni adoptar altres armas ó sagell.

Suposant que al principi las barras fossen armas del rey, lo fet es que no desaparegueren ab la dinastia catalana d' En Wifredo y En Jaume, sino que la dinastia castellana ó dels Trastamaras entronisada ab En Ferrand I per lo Parlament de Caspe, any 1412, las conservá. Tampoch desaparegueren ab eixa dinastia mes ó menos hereditaria; sino que los reys electius En Pere de Portugal y En Renat d' Anjou, proclamats per Catalunya despues de haber declarat *enemich de la terra* y despossehit de la soberania al rey *legitim ó hereditari* (com diuhen are) en Joan II, (1462-72) las usaren també, com se veu en las monedas aragonesas de dits prínceps que habem citat.

(1) Las monedas mes antigas de la corona de Lleó y Castella que porta Mr. Heiss son d' En Anfos VI (1033-1109). En Campaner en son *Catálogo numismático español* cita una de Bermudo III de Lleó (1027-37) que té en son precioso monetari En Vidal y Ramon, monetari tal que á la mitat de son catàlech conté dotzenas de monedas que no 's troban en la gran obra de M. Heiss.

L'any 1641, quant Catalunya havia negat la obediència al rey d'Espanya En Felip IV y proclamat comte de Barcelona al de França En Lluís XIII, conservà las barras com á sagell y armas propies, y aixís las veyem en l'anvers de moltes monedas de Barcelona y altres poblacions sens nom de rey algun, sino ab la inscripció: *Principatus Cathalonie*.

Aquestos fets indican que suposant que las barras comensessen per esser armas ó blassó dels reys d'Aragó com á tals ó com á comtes de Barcelona, y passaren á serho de ls nacionalitat catalana aixís las conservaren los tres prínceps electius ja citats, y aixís en 1641 y 42 las posaren en sas monedas tantas municipalitats de Catalunya, sens nom de rey algun y sols ab lo del Principat, ocupant lo revers los sagells antich ó modern de Barcelona ó lo particular de la població, sens altre inscripció que lo nom de la municipalitat y son titol de ciutat, vila ó fortalesa (*castrum*.)

Posat en est terrenó l'escut de las quatre barras, pot la Catalunya del temps á venir usarlo com á sagell y distintiu, sens que pugui tenirhi lo menor reparo la opinió política mes avançada. Sols lo timbre del escut hauria de canviarli aqueixa segons la forma de govern que s'adoptés temps á venir; en quant á las barras no son esclussivament monárquicas; son catalanas. Si Catalunya l'any 1641 hagués acceptat la proposta d'En Lluís XIII de França, ó millor dit de son ministre En Richelieu, de constituirse en república separada baix la protecció y garantia del Estat francès (1); si hagués tingut efecte la idea del Emperador Carlos VI (III de Aragó y Catalunya)—expressada en lo *Ultimatum* per la pau presentat per Mr. Hoffman resident imperial en Inglaterra, á la reyna Ana, de erigir Catalunya en república libre baix la garantia y protecció de Inglaterra, Alemania, Portugal y Holanda (idea que los catalans haurien acceptat ab alegría, any 1712,) es ben segur que las barras hagueran continuat essent las armas de nostra *matria*, sens obstar lo cambi de forma de govern.

La fet es que quant en 1640 diferents escriptors catalans (eclesiàstichs, juristas y altres) parlavan ab varonil firmesa, —llavors general, avuy escassa en certas classes—, del dret de Catalunya per canviar no solament de persona y dinastia del príncep, sino també de govern, no parlavan de que en aquest cas hagués de canviar de armas.

Just y conseqüent será conservar com á tals las barras lo dia en que vinga lo cas de un tal cambi, de la restauració de Catalunya com á personalitat civil y política.

(Se continuarà.)

J. R. y F.

(1) En algun article nos proposem tractar de eixa proposta y dels motius perquè no l'acceptaren los catalans, sobre quals motius la passió política ha ofuscat á alguns escriptors de Catalunya, uns á favor y altres en contra de la no acceptació.

Deya una nina á una altre ab greu damera,
trovantse en son camí

—De tota nostra vida es la fatlera
estimar sempre, fins que ve'l morí;
y pus es nostre vida passatjera,
vivim per estimar.—

Mes l'altre que sens dubte axó no creya
á sa companya deya:

—La ventura en lo mon no sabs trovar.
Per qué lligans d'amor ab les cadenes?

la vida es per gosar;
tenint lligams, no mes se tenen penes.

Jo sempre vull ser lliure;
tu vius per estimá, jo estim per viurer.—

Y com las dos distint camí seguien
prompte se van deixar,
murmurant l'una que'l gosá es lo viurer
y l'altre l'estimar.

Un temps apres de aixó ja poch mancava
per acabá les dues son camí
y l'una en mitj del fanch del mon bregava
gosant l'altre la pau del esperit.

FRANCISCO CUADRAS.

GUILLEM BERENGUER

COMTE D'AUSONA.

I.

Un dels mes hermosos matins que en lo mes d'Abril enfestan nostra hermosa y benhaurada terra, sortia de la comtal ciutat un jove cavaller, de aguerrit continent y rostre expressiu y franch; un cert ayre de despit y de tristesa s' l'legia en sa cara, y en las arrugas de son front lo cavilós que estava.

Caminava nostre cavaller á la ventura sens fer gens ni mica de cas de las galanas catifes de esmeralda que á tot vol se estenian, ni de las enlayradas montanyas á qui lo sol enviava ab son primer raig, son puríssim bes de amor, sa primera carícia. Relliscavan á sos peus los regalins d'argent anant á donar mes vida y juventut á las ben conresadas terras; lo Besós ab sas ayguas rondinadoras corria avall, avall cap á la mar, com lo fil que no ven l'hora de juntarse ab sa mare, refrescant las gemadas vernedas que al seu costat ufanosas creixian; mes ell gens de cas ne feya, ¿cóm era possible que en cor no gastat encara, que'l baf del vici no havia pogut entelar, jove com era no esbategués á tant animat espectacle? ¿qué res li plagués y en son cor hi fes niu la tristesa? ¿cóm era que aquell jove en mitj de tanta hermosura caminés sens admirarla concirós y melancólich?

Guillem Berenguer, que no era altre, desenganyat de las mundanals alegrias y de las efimeras glorias que tant bellas l'hi havian aparegut somniadas, desenganyat del amor mauantial per ell sols de pesars y gelosia, penjá sas armas en las parets de sa cambra

guardá sos llors ahont deixá los recorts de son desgraciat amor, y fugí del Palau de son pare sol y á la ventura sens saber tant solsament ahont endressava los seus passos.

Aixís va anar tot lo sant dia, capficat y sens sentir cansament ni altra cosa, quan ja á posta de sol se trobá caminar per entre duas altíssimas montanyas, en qual fons sentia lo llunyá ressó de un torrent que gemegava al veures partidas sas ayguas per las altas y punxagudas rocas que tractavan de retenirlas.

Pujava Guillem, comte d'Ausona, per la espadada costa plena de pedregam y de estreta via, amenassat de anar al fons del abim quesota sos peus obria la famolenca boca com pera engolir-lo: las giragonsas del camí que sempre tornavan pel mateix indret, guanyant empero cada volta una mica d'alsaria á fi de fer accessible la costa, lo arrivaren á cansar de tal manera que s'assegué al peu d'una roca, que estrebava en lo cayre del single, miranthi, com si esperés un moment propici pera juntarse ab las altres que en son fons dormian. Allí sentat contemplava lo fill de Berenguer Ramon aquellas enaspradas cimas coronadas de pins agegantats y de altas y peladas rocas blavencas, y aquellas feréstegas al ensemps que graciosas vessants ahont en mitj de las flors de vivissims y esplendents colors, las frescas y tendres herbetas degotavan com si cada una tingués en son si una deu de miraculosa aygua de brillants y perlas. Tot aquell gotam juntantse mes avall, formava cent regalins que devallavan per tots costats al torrent; y al lluny sentias un soroll mes fort, que feya endevinar un gros saltant d'aygua ó alguna sobrenatural cosa. Com que en aquells benhaurats temps la fé pura y senzilla imperava en tots los cors, lo comte d'Ausona fent en son front y pit la senyal de la creu tot encomanantse á la Verge Maria y al gloriós Sant Jordi, y camina que caminarás, la curiositat li doná foras pera no cansarse fins á trobar lo punt d'hont la remor eixia.

May havia vist una cosa mes maravellosa; á l'altre part del pregon torrent, gó es, á la montanya oposada á la que ell era, una cascata d'una alsada immensa llensava son devassall d'aygua per un jayent de roca de mes de doscents pams d'ample fins á un replá format de la mateixa roca que un xich mes amunt del indret ahont se trobava l cavaller rebia las ayguas y las rebatia fentlas, tot gemegant, en deu mil trossos, y aixecant núvols de blanquíssima escuma, anavan á parar al fons del torrent.

Absort en la contemplació d'aqueixa no imaginada, sublime maravella, no s'havia adonat de l'altre cascata ó torrent que saltant també de unas espadadas rocas, no baixava per avall com la primera, sino que s'tirava de rebot un bon tros per enllá, com si, no poguent tenir la magnitut y majestat de aquella, volgués guanyarla en agilitat. De sobte lo toch de una campana li portá lo recort de Deu, criador de totas aqueixas magnificencias, y agenollantse, la testa descoberta, resá la oració del Angelus, ab tot lo fervor de un cor purament cristiá.

Mes lo sò d'aquella campana ¿d'ahont venia? Mirant ben bé per tot lo voltant s'adoná de la segona

cascata dessotade la qual li aparegué entreveure unas arcadas dominadas per lo campanar d'hont eixian aquellas sonoras vibracions, que'l bruyt de las cascates esmortia.

Caminant ab tot lo dalit que son cor li donava, aná atansanshi fins que ja al esser ben á la vora ab tot y la poca claror del foscet, ovirá un monestir bastit en lo replá de una altíssima roca que unia las duas montanyas; y que buyda per dessota, semblava que á la millor s'hagués de deixar caure daltabaix del insondable abim. Era lo retiro mes agrest y solitari, mes bell y poétich ensemps, que may hagués pogut ni tan sisquera somniarne.

Deu l'havia dut á aqueix lloch; en aquella solitut, donchs, trobaria la pau del cor y la tranquil·tat de l'ánima que tant desitjava.

Se'n hi aná, trucá á la baixa porta del convent que semblava hagués de esser soterrat á cada instant per las altíssimas penyas que li servian de parets y que demunt d'ell s'inclinan. A son picament respongué tot lo ressó de la montanya, y ab pas breu y testa baixa se'n entrá á aquell sant lloch de retiro. Era l convent dels monjos de San Víctor en San Miquel del Fay.

II.

Molts de dias havian passat desde que Berenguer renunciant á lo comtat d'Ausona á favor de son germá havia pres lo hábit de novici devant lo altar, de dessota la roca viva, jas del Rossinyol ó sia de la segona cascata.

Semblava haverse oblidat enterament de tot lo que un jorn lo il·ligava á la terra; atmirava la fortaleza d'aquella aygua que ab son etern degotam convertia en treballada pedra á la mes tendre herbeta, deixá vagar sa imaginació per aquells immensos boscos y pasmával la grandiositat de aquella fétil y agreste naturalesa, ahont cada dia hi trobava nous prodigis, novas maravellas que li demostravan la omnipotencia de aquell que las havia criadas.

En los dias d'istiu en que lo sol brillava ab tot son esplendor, devant la cascata y entre la brumosa escuma veyia resplandeixe ab tota la galanura de sos vius colors lo Arch de San Martí, y quan la tempesta batia demunt del single sas alas de foch, enviant lo tró per entre espessas y negres boyras, las cascates, lo torrent, fins los mateixos degotalls tenian un só de terrible y conmovedora bellesa: lo tró aixordant los espays feya ressonar aquellas timbas estremint fins á las mateixas rocas, y á cada un semblava que l monestir donant una última estrebada tingués de desapareixer per sempre mes, en aquellas solitats profundas y sombrías.

Felis y tranquil vivia l cavaller, quan lo esperit del mal que may está en baga, torná á recordarlissas passadas grandesas y sos antichs amors: fora éll, son rival podia conquerir sens cap esforços la ma de la hermosíssima Elisenda de Moncada, la pus bella dama d'aquell temps: jella als brassos de son rival! aixó era mes de lo que podia un jove y enamorat cor. Aquest pensament lo desvetllava y l distreya en sas oracions,

Prou li havia semblat á ell que en aquella poética solitud no hi podia arribar cap recort mundanal y que sols á Deu y de Deu podia recordar y parlar aquella eloqüent y magnífica naturalesa. Al trobarse dominat altre volta per la gelosia, s'ampará d'ell una tristesa que ab res podia desvaneixer.

Un vespre que, mes atormentat que may, s'estava en la finestra de sa celda (demunt de la timba) recolsat son cap en la esbelta y graciosa pilastra de marbre que la mitj partia, tenint á sa ma dreta, la una un bon tros enllá de l'altre, las antes ditas cascates que semblavan gemegar per las angúnias del demacrat novici, y á sa esquerra las espadadas montanyas per hont havia passat lo dia que demaná aculliment als monjos de San Victor, li semblá ovirar unas lhumanetas dessota la cascata principal, que totes se movian anant d'un costat á l'altre. ¿Qué será, que no será? era del tot impossible atinarhi puig en lo lloch ahont era, may havia sentit á dir que hi habités ningú ni creya que hi hagués camí per anarhi, aixís es que va passar tota la nit rumiant en lo que esser podia. Lo ensendemá tot resant son breviarí, cercá un tros de terra fressat que li indiqués algun caminet per xich que fós, mes res; lo qual aumentá sa estranyesa tant més quan altres nits passá veyent las lhumanetas.

Aixó l'havia distret un tant de sas penas, mes al poch temps ho volgué oblidarho; mes insistent, empero que may aquella idea y barrejantse ab sas amorosas ansias, altre cop rebifadas, li feya llargas y pesadas sas nits de insomni. Per aixó una nit, no poguentse aguantar mes, ell que surt del Convent y sens darse compte ni rahó de lo que feya, comensá á baixar montanya avall, per uns camins que cap isart s'haguera arriscat á ferne. Qualsevol que l'hagués vist, l'hauria cregut l'ánima de algun monjo dels que sota l'campanar tenian sas tombas, condemnada per algun mal fat á vagar de nit per aquell fondaladas; á qualsevulla que l'hagués vist se li haurian erissat los cabells, perquè, sols un miracle del cel, lo podia deturar de caure á l'abim á cada pas.

Després de molt temps, arribá al fondo del torrent y, com un home que ha perdut lo seny, en contes de anar per lo menos esposat siti, emprengué la pujada per lo costat de la cascata, are agafantse per lo tronch d'un arbre, ara per una mata que podia ben bè seguirli rodolant ab ell fins al fons; en aquell cas, jamay se tornaria á parlar d'ell. Algun tant lo protegia, sens dupte lo gloriós Arcángel San Miquel que desde la capella subterrànea del convent lo esguardaria ab ulls de piadosa misericordia.

III.

Ni'l mateix Berenguer sapigné com va esser que s'trobá tallada la penya al bell costat del primer replá de la cascata, formant un caminet fondo y tan estret que ab prou feynas hi podian passar tres personas de costat; al cap de vall un forat obert en la roca viva dava entrada á una cova de pedra tosca hont se ficá lo novici, mes, un cop adins, era alló tant fosch, sentias tal espetech d'aygua y s'trobava lo sol tan humit y relliscós, sentintse refrescat lo cap al mateix

temps per l'aygua que las rocas degotavan, que no gosá passar avant, y aixís es que torná á sortir al defora y ab esca y pedra foguera, encengué un parell de resinosas brancas de un pí que al peu del replá creixia.

Maravellat quedá al véurer los prodigis que s'presentaren á sa vista: inmensas cortinas de cendrosa roca contsemblant al marbre; queyan de tot arreu gotas que á la llum de las teyas prenian la forma y color de topacis y rubins; graciosas pilastras de una estructura particular y que jamay arribaria á fer lo millor escultor, adornadas de inimitables motlluras y de filigranats dibuixos fins dalt las abovedadas rocas s'enlayravan tant treballadas, com la mes caprichosa randa, en lo fons de la cova ó gruta, perdentse en sas profunditats inmensas, en mitj de las tenebras que no pogué desvaneixer la llum que á la ma portava, la qual llensant guspiras al sacudiment de bras que feu lo novici pera allumarla, il·luminá la volta de sobre'l lloch, fent apareixer com estrelles las gotas d'aygua que de allí queyan.

De sobte se li apagá la teya, cosa la qual feu que quedés tot concirós y sens saber com eixir d'aquell lloch, donchs si donava un pas endavant, queya dins d'aquell insondable llach que Den sap ahont anava á parar, y si tornava enrera, á mes de lo relliscós y desigual del sol, podia estabellarse contra alguna roca; sens contar que algunas d'ellas sostingudas enlayre, deixavan un buyt per dessota pel que molt facilmente podia eslleivissarse sens adornarsen.

Y heus aquí que quan mes concirós estava, una llum vivíssima aparegué á l'altre part del llach, y ab la claror de aqueixa llum, vegé sos vols cuberts de murtra y taronjina y mil altres olorosas flors barrejadas ab altres de crestall, de grogas com topacis, de vermel·las com corals y altres y altres jamay vistas.

Una melodia que tant podia tenir de la lira de Orfeo com de la ramor de l'aygua, pareixia sortir d'entre las encantadas flors, entre mitj de las quals aparegueren unas hermosíssimas fadas de gracia incomparable, blancas com la flor del liri y frescas y olorosas com las mes bellas rosas: semblavan haver nascut de la escuma de las ayguas. Unas ab sas llargas y rossas cabelleras anavan y venian de un cap al altre del llach, apareixent y desapareixent en mitj sas dauradas onas, somriguent y fent mil graciosos gestos ab son vel de transparenta boyra, engalanant son front ab las flors que al vol creixian y formant dansas caprichosas que ell jamay havia vist ni en las mes galanas festas de son Palau. Altres, adornavan ab las estrelles del sostre son hermós y trenat cabell negre, nadant com cisnes, en aquell mar d'or. La lluna, deixant entrar un raig per una esberla de la roca, li mostrá tota la hermosura de aquell enciscer ninfas mes blancas que la neu, y mes lleugeras y vaporosas que la mes lleugera au. ¡Que hermosas eran ab sos cabells adornats de puntas de diamants que ls feyan ressaltar mes y mes la bellesa del color de cadascuna!

Quan ellas s'atalayaren del novici, multiplicaren sos graciosos jochs y, somriguentli amorosament, li feyan senyas de que al llach se fiqués juntantse ab ellas.

No fascina mes lo serpent á la inocent aucella de lo que ellas fascinaven al pobre cavaller; la temptació era gran, aquell llach l'atreya com á lo cer lo iman,

Era ja l' hora del seny del lladre, quan lo novici sens foras pera resistir mes, ficá un peu en lo encantat estany, mes tantost li tingué, lo toch de una campana, d' aquella mateixa campana que un dia de tribulacions y amarguras, lo convidá á la solitut y á la pau, lo feu venir en si mateix y apartantse precipitadament del gorch, s' agenollá y, com aquell altre dia, resá també la salutació Angélica.

Quan s' aizecá, havian desaparegut las encantadas y una feréstega fosquetat s' estenia per damunt del llach: per la obertura per ahont ell s' havia ficat entrava la claror del dia, la que guiantlo, lo portá fora d' aquella gruta. Al veure altre volta lo cel, se li aixamplá lo esperit y doná grans mercés á Deu que lo havia lliurat del mal.

Després reconeixent lo lloch s' trobá á un tir del convent y al mateix peu de la cascata, mes com havem dit que no havia camí ni carrer, tardá al menys una hora en arribar al monastir, després de mil y mil perills que no pot imaginar qui no ha vist aquells llochs.

Quan lo novici hagué contat al Abad, lo que succehit li havia, est li respongué:

—Germá, vostre esperit está encara preocupat ab las cosas del mon, son menester moltes penitencias pera allunyar de vos lo esperit del mal que eixas fantasmas vos posan devant dels ulls pera perdreus.

Al cap de poch dias sortia en professó de la Iglesia de sota'l Rossinyol, tota la comunitat de San Víctor, entremitj del majestuós y trist cant del Miserere, que lo acompanyament de las cascates feya mes paurós; conduhits per Guillem Berenguer, prengueren lo camí de la cova encantada, camí que havian fet viable ab prou treballs, mes que ab tot no deixava de esser molt perillós. Arriyats que allí foren, lo Abat benehí las ayguas plantant dalt de las rocas que voltan lo llach lo signe de nostra redempció y entonant lo Magnificat sortiren d' allí.

La cayguda de una roca, y lo descuyt dels que, fóra'ls monjos, lo monestir habitaren, feu que no quedés senyal de aquell camí, y per molts anys, la dita cova quedá ignorada de tothom. Ara la pot visitar sens cap perill qualsevulla; mes en quant la á Cren, ha desaparegut.

Guillem Berenguer desde aquell dia, feu una vida molt santa, mereixent esser Abad del monestir de San Víctor en San Miquel del Fay, á la mort del que l' havia admés en son retiro.

En la capella subterrànea, s'hi troba encara una llosa de marbre negre adossada á la paret, que recorda la mort del ex-comte d' Ausona.

Alabat sia Deu.

MARÍA DE BELL-LLOCH.

HISTORIETAS MORALES.

¡A MITX!

I.

Pagés de part de fora y pagés de part de dins; pagés de pensament, de paráula y d' obra; pagés ab todas las virtuts y ab tots los defectes dels pagesos, era 'N Pere Màrtir Pagés y Bosch.—Entre sas virtuts resplandian, com los ulls en la seua cara, l' amor al bon nom de la casa payral; la bona correspondencia á la dels parents, especialment á algun d' ellis, al qui donava, no sens justicia, la dreta; l' esculpós compliment de sos debers espirituals y altras virtuts de menor importancia. Entre sos defectes, negrejaván, com la gran part dels sens cabells al costat d' algunas dotzenas de blanchs, son geni retret y poch amich de dexarse entendre; la seua suspicacia y desmesurada cavilositat; son rutinarisme; y finalment, y sobre tot, una ambició, un desitx desfrenat d' adquirir, millorar y arrodonir lo del seu.—Est defecte aná cresquent en proporció geométrica dels anys, com todas las passions que no 's segan de naxement; s' aná apoderant del cor d' En Pere Màrtir; aná senyorejantli l' ánima, fins á parar en eterna y reconcentrada monomanía.

Tal es axís, que, al temps en que nostra verídica historia comensa, hauriau vist á 'N Pagés despertar-se, fregar-se'ls ulls y alsarse ab l' auba, y tot persignantse y senyantse, després d' haverse passats los elástichs de las enlayradas calsas, estar ja darrera'ls vidres del balcó de sa cambra, guaytant, ab famejant ficsesa de vista, las terras qu' afrontavan, en gran part per la banda de sol ixent y en petita part per la de tramuntana, ab son camp del Xay, clapat de bonichs y ayrosos gavallons, alguns d' ellis ab banderas damunt per' espantar los *comunistas* aucells, y ab sa vinya de l' Alzina Reclamadora, eczuberant de verdor per tots endrets.

Després obria 'l balcó, 's sentava y, axugantse la cara, haurian reparat que no feya sinó mirar y remirar, á tort y á través, las terras del vehí; en tanta manera que, mes de set parells de vegadas, tota la cara li quedava axuta, tota..... fora 'l pellatge dels ulls.

Ja us ho dich: la seua ambició de vessanas de terra per' adjuntar á las propias era una veritable ambició napoleónica. Cap consideració l' aturava, y hauria fet «lo diable quatre», com popularment dihem per Girona, á fi de conseguir, ja que no lo dret senyorial de tot lo territori del poble, al menys lo de las sis ó set vessanas, casi todas de regadiu, qu' afortavan ab sos camp y vinya, com hem dit avans.

Se compren, donchs, que no desapofités la galan proporció que se li va presentar pera fer un bell cop, segons veureu.

En Màrtir era viudo feya tres anys y mesos y tenia un noy y duas noyas. Lo noy contava á la frega, frega de dinou anys, y cursava lo primer de retórica al Col·lell. Las duas noyas 'n tenian vint y dos de fets l' una y quiuze l' altra.—La primera estava mitx em-

paraulada pera casarse y la segona havia sigut ja ullada per un pare eccesivament previsor, mes encara no hi havia res concertat.

En quant al xicot, considerat en sa qualitat de casador, lo mateix s'havia triat ell la noya que jo'l convent per entrarhi frare. No hi pensava ni pensarhi podia. Dedicat á donar la convenient entonació á la *catilinaria de Cícero*—com diuen classicament alguns catalans—y arrevesantseli sempre la llengua en lo «*sesse enfrenata jactavit audacia*», mes que per la transposició de paraulas, per l'atolondrada precipitació ab que volia passarias de llarch,—corria sa eczistencia ab indescriptible calma y mansuetut. Intern del col·legi (especie de sucursal del Seminari del Bisbe, de Girona, eczistent encara) era, com la generalitat dels col·legials, un mirall de subordinació, gran jugador de pilota durant los ratos de *quamquam* dels dias de feyna y gran cassador de conills á jas ó al corrent, á cops de bastó, (més d'un n'hi havia fet petar) los dias de festa per aquells semi-deserts entorns del gran casal d'ensenyansa.

Algunas vegadas qu'entre *interns y externs* del Col·lell s'havian trencadas las hostilitats; algunas vegadas que, per desgracia y á despit de las amonestacions dels reverents director y professors, las pedradas havian substituït á las rahons y mes d'un doll de sang verge havia tenyit algun cap y algunas herbas, l'hereu Esteve Pagés y Vibó s'havia distingit per sos laudables instins de conservació, que'l feyan esser, ja que no natural, forsadament, minyó de grans dots internacionalistas, logrant, á voltas, un armistici de fonas y mandrons primer, y després un tractat de pau Octaviana, que durava fins que s'hi tornava.

Tal era l'hereu Pagés: un petit moro de pau, gras y fresch com un frare llech idealisat, amich de pasársela bé, y disposat tothora á ferse valdre sa personalitat de fill d'una casa de bon nom.

En las academias, que cada mitja anyada ó cad'any se celebravan al Col·lell, en las que, pera satisfacció de pares é interessats los dexebls ostentavan llurs prenas oratorias ó dramáticas, representant al viu escenas d'inmediata, puríssima y ben profitosa moralitat; en tals actes, dich, lo talent de l'Esteve no causava, de bon tros l'admiració y entusiasme qu'altres estudiants, *à pesar d'esser pobres*, però en cambi acreditava l'establiment ab sas gallas de suís y ab sa respectable corpulencia. Y com los establiments de la classe del de la Mare de Deu del Col·lell necessitan crédito espiritual y material, si hi havia alumnos que conseguian l' de la cátedra y la vela, l'hereu Pagés y Vibó era fet y fet l' qui més reputació donava á la cuyna y á la sala de refató. Los primers alumnos satisfeyan als pares; n'Esteve y ls seus á las mares, que, desde'l dia de las academias, sabian la necessitat d'engrandir las camisas, dels xicots. Y axis s'explica la marcada consideració que ls encarregats de l'establiment dispensavan al noy Pagés, crédito y reclam pera las familias zelosas del benestar dels fills.

En tal disposició las cosas, una tarde, mentre nostre jove amich s'afanyava á buscar en lo diccionari castellà-llatí unas quantas veus pera la composició re-

glamentaria del dia,—puix estava sentint l'animació del joch de pilota, que li feya ballar los brassos, com fa ballar la música las camas dels aficionats al ball,—entrà un del col·legi y li digué qu'acabava d'arribar un mosso de casa l'Esteve ab una euga, y que li havia entregada una carta pera que la posàs *incontinenti* á las propias mans del jove.—Aquest la va descloure, mentre s'retirava'l dependent, y quina no fou sa sorpresa al llegir en groxuts caràcters de lletra las següents!

«Molt estimat fill Esteve: suposat que la tua salut sia tan bona com la nostra (g. á D.) demà ó demà passat, á tot tardar, te posarás en camí envers esta ta casa. Per axó fer, t'he enviat En Toy ab l'euga blanca.—He de parlarte d'un afer molt granat: ara's presenta l'ocasió y ja sabs, car fill, que quan passa, passa, perque no sol passar duas vegadas.—

T'ho repetesch: es de tota conveniencia, y fins de necessitat, que demà ó l'altre t'tinga al costat meu.—

Recadcs á tots los teus Srs. Mestres, y particularment al Sr. Organista, de part del servidor llur y pare teu, que t'aprecia

Pere Màrtir Pagés.»

P. D. Vina tan endressat que pugas; per lo que podia esser. Si't falta roba ó si tens llarchs los cabells, cómpratela ó fèstels tallar á Banyolas, y farás pler á ton pare

Ut supra.»

La carta era una carta-orde que no admetia réplica ni dilació.—N'Esteve tancá de cop y penjá á la lleixa'l fexuch diccionari; xuclá la barba da ploma ab qu'escribia, embrutantse ls llabis, s'alsá, se rascá'l cap ab las duas mans; doná un cop d'ull á la celda, pera veure lo que li calia arretglar, y'n sortí ab precipitació, reprimida á las pocas branzidas.

Passá á comunicar la carta al Sr. Director de l'establiment,—lo qual va rebre d'ella molta estranyesa, puix justament dins poch debia celebrar-se una *academia-monstruo*,—y, ab violentada llicencia d'ell baixá á trobar al Toy, que estava xarricantsen mitja de l'axut.

—¿Esteu bo, Esteve?—preguntá'l mosso interrompent la tirada.

—Bè ¿y tú?

—Gracia á Deu.

—Demà á punta de dia cap á casa;—indicá'l jove.

—Sereu servit—respongué'n Toy.

N'Esteve's retirá á amansir-se la roba pera la marta, dexantne la major part, per creure qu'hauria de tornar; y'l mosso torná á guaytar lo cel á través de la verdor del coll de la porrona.

(Seguirá.)

JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

NOVAS.

Quatre produccions s'han estrenadas ultimament en lo teatret del Tívoli, després de *La fira de Sant Genís*. La primera es una comedieta en un acte de senzillissim argument y fácil versificació, que titula son autor, en Conrat Colomé, *Una pessa de dos*, feta sense mes pretensió que la de distraure una estona al

públic; y bé ha sapigut lo senyor Colomé lograr son objecte ab la vivesa del diálech salpicat tot ell d'agudesas de bon gènere y ab la naturalitat y espontaneïtat de sas escenas. Esta *moneda de coure acunyada en vers*, segons son autor, fou molt ben rebuda pel públic en la nit de son estreno y ha seguit sentho en las altras representacions, fentse aplaudir en sa eczecució la Sra. Mateu y l'autor, encarregats dels dos únichs papiers de la comedieta.

L'altra, *Dos milions*, es una zarzuela en un acte, música del senyor Ribera; en la que, fòra d'alguns acudits que fan riure al públic y l'esser escrita en prosa, cosa tant pocas vegadas vista en nostre teatre, res hi hem sabut veure de bò que valga la pena de esmentarse. Inmoral tota ella, mereix esser fortament censurada per nosaltres y per tothom qu' estime en alguna cosa la puresa de costums. En quant á tipos, no sabem si l'autor ha volgut pintarne algun del nostre poble en los *Dos milions*, putx fòra del de *Taneta* que es ja molt gastat y esta vegada molt mal sostingut, sols nos ha presentat en l'altra modisteta un tipo que mes té de francès que d'altra cosa, repugnant als ulls del públic que la mira en escenas com la del dinar, y que no volem calificar pera no ofendre la personalitat del autor. En quant á la música, hi ha al comensament una bonica cansoneta inspirada en la popular de la *Filla del marxant*; tot lo demás ho trovarem molt cancanesch, acompanyant baix es punt de vista molt dignament á la lletra.

De la tercera producció, es á dir de *Lo ninot del senyor Pau*, no 'n direm res nosaltres, putx ja se encarregá 'l públic de rèbrerla com merexia, ab estrepitosos xiulets.

La sarsueleta *De teuladas en amunt* lletra original del conegut escriptor qu' usa 'l pseudònim de Pau Bunyegas y música d' en Lluís Ribera, ab sa esmerada versificació y la senzillesa del assumpto que's desenrotlla en pocas y ben portadas escenas, impressioná agradablement al públic que concorre á aquell afavorit Teatre desitjós feya ja temps de veure estrenar una obra de bona lley com ho solen ser totas las del citat escriptor.

Segons sembla, lo projecte de concerts pera las vinentas firas de la Mercè va sofrint cada dia novas modificacions. Per últim s' ha acordat per la Comissió celebrar un concert tot de música de caràcter popular en lo que hi pendrán part 400 cantants ab 150 professors d' orquesta, haventse confiat la direcció dels chors als popular senyor Clavé y la de la orquesta al senyor Porcell.

Lo dia 8 del present mes tindrà lloch en lo saló-teatre de Novedades, l' últim dels concerts matinals que ab tanta acceptació ha vingut donant lo Sr. Clavé durant esta temporada d' estiu.

Un conegut escriptor catalá ha acabat una comedieta de costums de fòra, titulada: *Los vehins*.

Hem rebut la acreditada revista italiana *Il Propugnatore* que s publica á Bolonia, insertant estudis filològichs, històrichs y bibliogràfichs de gran interès pera las llenguas y literaturas neo-latinas.

Hem pogut veure una de las circulars que s estan passant als artistes de per tot Espanya, pera invitarlos á pendre part en la Esposició de Bellas Arts que s celebrará durant las vinentas firas de la Mercè en lo local del passetx de Gracia. Hèusela aquí traduïda:

«Associació d' Esposició de Bellas Arts.

Junta Directiva.

Esta Junta, ab motiu de las firas que s celebrarán lo pròxim setembre, ha acordat celebrar una esposició nacional lo dia 24 del dit mes, en lo local del carrer de Corts, passetx de Gracia, invitanthi á tots los artistes en pintura, escultura, arquitectura, grabat, litografia y fotografia. Mentre s estan acordant las bases sobre las que deuran remetre 'ls expositors llur obras, y los aventatjes que 'ls portarán, esta Junta admeterá ab gust dels expositors l' avis anticipat del nombre d' obras que deuran remetre, dirigintse per est fi á la secretaría en lo mateix local, de las nou á las dotze del matí.

Lo president, *Joseph Brugada de Carril*.—*Pau Duble*, secretari.»

Sabem també que la citada Junta pensa inaugurar la projectada Esposició ab un variat concert en lo que hi pendrán part alguns de nostres mes aplaudits artistes, á qual objecte s estan ja fent alguns preparatius. També se 'ns ha dit, si bé no ho podem assegurar, qu' aquests concerts se repetirán cada dijous mentres dure oberta la Esposició.

A fi de que las pinturas tingan millor llum de la que rebian fins ara en l' indicat local, s' hi estan fent algunas modificacions que creyem donarán bon resultat.

Dintre la segona quinzena d' aquest mes s' estrenará en lo Teatre Catalá un nou drama de costums catalanas, *La Dida*, degut á la ploma del reputat autor dramàtic en Frederich Soler.

Tambe ha sigut entregat á la empresa de dit teatre pera representarse en la pròxima temporada un drama en tres actes y en vers de 'n Joaquim A. d' Alcántara, titolat: *Romansos*.

RECLAM.

BIBLIOTECA CATALANA

Acaba de sortir lo fascicle sisè contenint los plechs 2 y 3 de la VIDA DEL REY EN JACME LO CONQUERIDOR y los 6 y 7 del GENESI D' ESCRIPTURA.

Segueix oberta la subscripció en la llibreria d' Alvar Verdaguer, Rambla del mitx, 5, enfront del Liceo.

Lo secretari de la Redacció, JOSEPH THOMÁS.

Estampa CATALANA, Petritxol, núm. 6.